

Genişletilmiş Özet

Değişim Aşamaları Sigara ÖLçeği: Geçerlik ve güvenirlieğe dair psikometrik özelliklerinin Türk kültüründe incelenmesi

Tütün kullanma yaygınlığının önemli bir halk sağlığı sorunu olduğu Türkiye’de, planlı davranış değiştirme çalışmaları için kullanılabilir ölçme araçlarına gereksinim olduğu açıkça gözlenmektedir. Tütün kullanımını azaltma veya bırakma ile ilgili somut ölçütlerin ortaya konması bakımından ölçek geliştirme veya mevcut ölçeklerin Türk kültürüne uyarlanması önem taşımaktadır. Değişim Aşamaları Ölçeği Sigara Formu (DAÖ-SV-KF); beş farklı sigara bırakma aşamasındaki bireylerin değişim süreçlerine (düşünme, düşünme, hazırlık, eylem, sürdürme) odaklanmaktadır. Ölçek temelde bilişsel süreçler (experiential) ve davranışsal süreçler (behavioral) olmak üzere iki ana faktörden ve onların altında yer alan 10 faktörden oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Bu araştırmanın amacı, Teorilerüstü Model Temelli geliştirilmiş Değişim Aşamaları Ölçeği Sigara versiyonunun kısa formunun Türk kültürüne uyarlanması için gerekli olan psikometrik işlemleri gerçekleştirmektir. Farklı toplumlarda bu denli sık kullanılan ölçeğin Türk kültürüne kazandırılması ile hem Türkiye’deki araştırmalara hem de uluslararası karşılaştırılabilir çalışmalara katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Bu çalışmada üç ayrı çalışma grubu bulunmaktadır. Birinci grup, ölçeğin pilot çalışmasına katılan 18 – 72 yaş arası (Ort = 34.79, SS = 10.75) 316 yetişkenden oluşmaktadır. İkinci grup, ölçeğin asıl çalışmasında açılmayıcı faktör analizi işlemlerinin yapıldığı gruptur. Bu grupta 18 – 61 yaş aralığında (Ort = 30.51, SS = 10.43) toplam 403 yetişkin yer almaktadır. Asıl çalışmanın doğrulamayı faktör analizinin test edildiği üçüncü grupta ise 18 – 63 yaş aralığında (Yaş Ort = 30.77, SS = 10.47) 351 yetişkin bulunmaktadır. Ölçeğin uyarlama çalışmasındaki verilerin analizinde IBM SPSS 26 ve AMOS 20 programları kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik işlemleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısı ve McDonald’s Omega işlemlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca test tekrar test ile zaman içerisindeki güvenirlieği de test edilmiştir. Geçerlik işlemleri kapsamında açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulamayı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

DAÖ-SV-KF’nin yapı geçerliğini test etmek amacıyla açılmayıcı faktör analizi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bunun için öncelikle AFA örneklemeden elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi için Kaiser – Meyer – Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmıştır. Elde edilen değerler, örneklem uygunluğunun yeterli (KMO = .87) ve ölçek maddelerinin çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğunu ($\chi^2 = 3559.14$, $sd = 190$, $p < .001$) göstermektedir. Ayrıca ölçek maddelerinin anti-image matrisindeki çapraz korelasyonları incelenerek .76 ile .94 arasında değişen değerlerin yeterli büyüklükte ($> .50$) olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla alt faktörlerin birbirleri ile ilişkili olduğu durumlarda tercih edilen Temel Eksenler Analizi ile Promax döndürme metodu kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin orijinal formundaki 10 faktörlü yapının uygun ve güçlü dağılım gösterdiğine karar verilmiştir. Toplam varyansın %64.33’ünün açıklandığı 10 faktörlü yapıda, madde dağılımları orijinal form ve pilot çalışmadakine benzer şekilde bulunmuştur. Alt faktörler orijinal formdakilerle benzer şekilde isimlendirilmiştir.

Değişim Aşamaları Ölçeği-Sigara Versiyonunun (DAÖ-SV-KF) açılmayıcı faktör analizinden elde edilen 10 faktörlü yapının farklı bir örneklemeden elde edilen veri seti ile uyum iyiliği değerleri doğrulamayı faktör analizi ile kontrol edilmiştir. DFA örnekleme ile tespit edilen uyum iyiliği değerleri ise $\chi^2/sd = 1.60$ ($\chi^2 = 200.04$, $sd = 125$, $p < .001$), GFI = .95, AGFI = .91, CFI = .97, RMSEA = .04 ve SRMR = .03’tür. Bu doğrultuda Türk örneklemeden elde edilen 10 faktör ve 20 maddelik modelin, veri ile mükemmel uyum gösterdiği söylenebilir. Maddelerin faktörleri ile olan ilişkilerini gösteren standardize edilmiş katsayılar .64 ile .92 arasında değişmekte olup, tümü .01 düzeyinde anlamlıdır. Ölçeğin 10 faktörlü yapısındaki ilk beş faktörün bilişsel süreçler (experiential), son beş alt faktörün ise davranışsal süreçler (behavioral) olmak üzere iki ana boyutta toplandığı yönündeki orijinal sınıflama, Türk örnekleminde de test edilmiş ve sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur. Çalışmanın DFA örnekleme üzerinde test edilen ikinci düzey faktör yapısı için bulunan uyum iyiliği değerleri sırasıyla $\chi^2/sd = 2.00$ ($\chi^2 = 218.24$, $sd = 159$, $p < .001$), GFI = .92, AGFI = .89, CFI = .94, RMSEA = .05 ve SRMR = .06’dır. Elde edilen değerler, iki ana faktörü içeren model için Türk örnekleminde elde edilen verinin iyi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. Maddelerin faktörleri ile olan ilişkilerini gösteren standardize edilmiş katsayılar .28 ile .92 arasında değişmekte olup, tümü .01 düzeyinde anlamlıdır.

DAÖ-SV-KF’nin Türkçe formunun güvenirlieğini sınamak amacıyla Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ve McDonald’s Omega değerleri AFA ve DFA örneklemleri için ayrı ayrı hesaplanmış ve 20 maddeden oluşan ölçeğin bütünü için elde edilen Cronbach iç tutarlılık katsayısı AFA grubunda .89 iken DFA grubunda .88’dir. McDonald’s Omega katsayısının ise AFA grubunda .90 ve DFA grubunda .89 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin zaman içindeki tutarlılığını test etmek amacıyla test-tekrar test korelasyonlarına bakılmıştır. Bu amaçla ölçek, üç hafta arayla 46 kişilik (19 Kadın %41.3, 27 Erkek %58.7) sigara içen ya da daha önce sigara içme deneyimi olan yetişkin bir gruba (Yaş Ort = 21.28 \pm 2.33) uygulanarak sonuçlar analiz edilmiştir. DAÖ-SV’in test-tekrar test güvenirlieği katsayısının .75 ile yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Alt boyutlar için hesaplanan üç haftalık uygulamalar arasındaki korelasyonların da .34 ile .78 arasında olduğu görölmüştür.

Bu bulgular, Türkçe’ye uyarlanan Değişim Aşamaları Ölçeği Sigara Formu (DAÖ-SV-KF) yetişkinlerin sigara içme davranış değişikliğini ölçmede kullanılabilirliğini göstermektedir. Bu bağlamda, mevcut çalışmadan elde edilen bulguların hem eylem düzeyinde hem de tütün kontrol programlarına dahil olanlar için yararlı olabileceği düşünölmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular sigarayı bırakma müdahalelerinin tasarlanmasında uygulanabilir.